

Contestant Name: **Yashvant Thakkar** (Ratilal Chandaria Memorial Award – Essay Contest – 1st Winner)

“ચાલો, ભાષાનું ગૌરવ વધારીએ”

આપણી ગુજરાતી ભાષા સાજીસમી છે કે માંદી છે એ વિષય પર ભાષાપ્રેમીઓમાં આજકાલ ઠંડીગરમ ચર્ચા ચાલી રહી છે. કોઈ કોઈનું કહેવું એમ છે કે: ‘દુનિયાની ઘણી ભાષાઓની જેમ ગુજરાતી ભાષા પણ મરવા પડી છે.’ તો કોઈ કોઈનું કહેવું એમ છે કે: ‘ભાષાના નામે છાજિયાં લેવાનું બંધ કરો. જ્યાં સુધી ગુજરાતી માણસ જીવશે ત્યાં સુધી આપણી ગુજરાતી ભાષા જીવશે. ગુજરાતી ભાષાની ચિંતા કરવા જેવું નથી.’ આ બંને પ્રકારની દલીલો એવા તો અતિવિશ્વાસ સાથે કરાય છે કે જાણે આ સિવાયની ત્રીજી હકીકત હોઈ જ ન શકે!

ત્રીજી હકીકત એ છે કે ગુજરાતી ભાષા મરવા નથી પડી કે નથી એ એટલી સાજીસમી રહી કે જેથી એની કાળજી પણ ન રાખવી પડે. હાલના સંજોગોમાં ગુજરાતી ભાષાની તબિયત માટે કહેવું હોય તો એમ કહી શકાય કે એના પર અંગ્રેજી ચરબીના થર જામતા જાય છે. ગુજરાતી ભાષામાં અંગ્રેજી શબ્દોના અમર્યાદિત પ્રવેશ બાબતમાં ઉદાર વલણ ધરાવતા જાણકારોના મત મુજબ એ ચરબી આપણી ભાષાની તંદુરસ્તીનું લક્ષણ છે. જાણકારોની એ દલીલ પણ યોગ્ય છે કે: ‘ગુજરાતી ભાષામાં આગાઉથી જ ફારસી, અરબી, અંગ્રેજી વગેરે અનેક વિદેશી ભાષાના શબ્દો દૂધમાં સાકર ભળે એમ ભળી ગયા છે. એ શબ્દોએ ગુજરાતી ભાષાને સમૃદ્ધ કરવામાં ઘણો ફાળો આપ્યો છે.’ પરંતુ, જેમ માણસ માટે એમ ભાષા માટે પણ, ચરબી કે સાકર માપનાં જ સારાં. જ્યાં અંગ્રેજી શબ્દોનો વહેવારુ વિકલ્પ ન હોય ત્યાં અંગ્રેજી શબ્દોને અપનાવવામાં ભદ્રંભદ્રી સિદ્ધાંતોને આડે ન લવાય પરંતુ, આપણી ભાષામાં સુંદર અને સરળ શબ્દો હોવા છતાં એમની જગ્યાએ માત્ર દેખાદેખીના કારણે અંગ્રેજી શબ્દોને અપનાવવા એ તો ધરના સભ્યોને ડેલી બહાર કાઢી ને અજાણ્યાને ઢોલિયે બેસાડવા જેવું કામ છે. આપણી બેદરકારી કહો તો બેદરકારી અને ઉદારતા કહો તો ઉદારતા; એના કારણે આપણી ભાષામાં અંગ્રેજી શબ્દોના ટોળેટોળાં ધામો નાખવા આવી પહોંચ્યાં છે. રૂડા, રૂપાળા, સાદા અને સરળ એવા કેટલાક ગુજરાતી શબ્દોને એમણે ધક્કે ચડાવ્યા છે. જાતને સંકોરીને બેઠેલા એ ગુજરાતી શબ્દો રાહ જોઈ રહ્યા છે કે: ‘અમે ફરી ક્યારે ગુજરાતી પ્રજાને કામમાં આવીએ.’ પરંતુ, સાહિત્યકારોએ અને કલાકારોએ જ નહીં; લાખોની મેદની એકઠી કરી શકતા સંતસ્વામીઓએ પણ અનેક સુંદર અને સરળ ગુજરાતી શબ્દોને ભાષાવટો આપી દીધો છે. આવા શબ્દોને સામાન્ય ગુજરાતી માણસ ભૂલી જાય તો દોષ કોનો? દોષ વાચરાનો. વાચરો જ એવો વાયો છે! જે લોકોને ગુજરાતી ભાષાની ખેવના છે એ લોકો પણ આ વાચરાથી બચી નથી શક્યા. આભ જ નથી ફાટ્યું! આ તો બ્રહ્માંડ ફાટ્યું છે!

આવા સંજોગોમાં આપણો એક જ મંત્ર હોવો ઘટે કે: 'ચાલો, ભાષાનું ગૌરવ વધારીએ.' અને એ શુભ કાર્યની શરૂઆત આપણાથી જ કરીએ. આપણા રોજિંદા વ્યવહારમાં ગુજરાતી બોલીએ. ગર્વથી અને પ્રેમથી બોલીએ. ઉદાહરણ તરીકે, 'હું પ્રતીક્ષા કરીશ' એવું બોલવાય તો વધારે સારું. 'હું રાહ જોઈશ' એવું બોલવું પણ અઘરું તો નથી જ. પરંતુ , 'હું વેટ કરીશ' એવું બોલવું એ તો જાણી જોઈને વિકૃતિ અપનાવવા જેવું કામ છે. આવાં ઘણાં કામ થયાં છે અને થઈ રહ્યાં છે. આવી વિકૃતિથી બચીએ. સુંદર મજાની ગુજરાતી ભાષા માત્ર કવિઓ કે લેખકોથી નહીં બચે. આપણાથી બચશે. પછી ભલે આપણે ગમે તે કામઘંઘા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈએ.

આપણા પછી આવે આપણા પરિવારનો વારો. આપણા પરિવારના સભ્યો પોતાના અભ્યાસ કે કામની કે જગ્યાએ જરૂરિયાત પ્રમાણે ભલે અંગ્રેજી ભાષાનો ઉપયોગ કરે પરંતુ ઘરમાં તો આપણે ગુજરાતીમાં જ વાતો કરીએ. વાંચન , લેખન, ગીત, સંગીત, સાહિત્ય વગેરેમાં અંગ્રેજી અને હિંદીની સાથેસાથે ગુજરાતીને પણ આવકારીએ. પરિવારમાં માબાપ જ જરૂર વગર અંગ્રેજી શબ્દોનો ઉપયોગ કરે તો સંતાનો પણ કરે જ. કોઈ પરિવારમાં તો સંતાનો જરા સરખું પણ ગુજરાતી ન બોલે એ માટે માબાપ દ્વારા ખાસ તકેદારી રાખવામાં આવતી હોય છે. તો કોઈ પરિવારમાં સંતાનોને માબાપ દ્વારા બોલાતા ગુજરાતી શબ્દો ખમડી ગયેલા વાહન જેવા લાગતા હોય છે. અંગ્રેજીને મહત્ત્વ આપવામાં ગુજરાતી ભાષાની અવગણનાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે કેટલાય પરિવારોમાં બેમાંથી એકેય ભાષા સરખી બોલાતી નથી. આવા વાતાવરણનું સર્જન ન થવા દઈએ.

આપણે ઘરની બહાર નીકળ્યા પછી જાણ્યેઅજાણ્યે ગુજરાતી ન હોઈએ એવું વર્તન કરવા લાગીએ છીએ. સામેની વ્યક્તિ ગુજરાતી જાણતી હોવા છતાં એની સાથે હિંદી કે અંગ્રેજીમાં વાતો કરવા લાગીએ છીએ. જરૂર પડ્યે હિંદી કે અંગ્રેજીનો ઉપયોગ કરવામાં કશું ખોટું નથી પરંતુ સામેની વ્યક્તિ ગુજરાતી જાણતી હોય તો પછી એની સાથે સાજુંસમું કે ભાંગ્યુંતૂટ્યું હિંદી કે અંગ્રેજી બોલવાની શી જરૂર છે ? એક વાત ખાસ યાદ રાખવા જેવી છે કે આપણા ગામ કે શહેરમાં કમાવા માટે નોકરીઘંઘો લઈને બેઠેલા લોકો આપણી સાથે ગુજરાતીમાં વાત કરવાની તૈયારી રાખીને જ બેઠા હોય છે. પછી એ નાનો વેપારી હોય કે મોટી નાણાંકીય સંસ્થા હોય. એવી જગ્યાએ જઈને શરમ રાખ્યા વગર જ ગુજરાતીમાં જ બોલવાનું રાખીએ. કોઈ પત્રક ગુજરાતી ભાષામાં ભરી શકાતું હોય અને એવું કરવાથી કોઈ સમસ્યા ઊભી ન થવાની હોય તો એ પત્રક ગુજરાતીમાં જ ભરીએ. એ કામ છંદોબદ્ધ કવિતા લખવા જેવું અઘરું તો નથી જ.

આપણા પોતાના કામઘંઘાની જગ્યાએ જેમ આપણે આપણા ઇષ્ટ દેવની સ્થાપના કરી છીએ એમ જ આપણી મા સમાન ગુજરાતી ભાષાની પણ સ્થાપના કરીએ. વિચાર કરો કે , આપણા દેશમાંથી અંગ્રેજો ગયા પછી પણ દુકાનો પરથી 'જલારામ ખમણ હાઉસ' જેવાં પાટિયાં ન બદલાયાં હોય તો એ માટે જવાબદાર આપણું બંધિયાર માનસ કે બીજું કોઈ ? 'જલારામ ખમણ ભંડાર' એવું નામ રાખ્યું હોય તો ખરાબ લાગે? ધરાકી ઘટી જાય? 'હાઉસ'ને વળગી રહેનારા બધા તરી ગયા? પણ આ બીમારી જૂની છે. એવી તો કોઠે પડી ગઈ છે કે એ જાણે આપણી પરંપરા થઈ ગઈ છે! દુકાનોનાં પાટિયાંની વાત નીકળી છે તો એ પણ ઉલ્લેખ જરૂરી છે કે દુકાનોની સજાવટ પાછળ લાખો રૂપિયાનો ખર્ચ કરનારા ઘણા વેપારીઓ દુકાનોનાં નામ ચિતરાવતી વખતે કે ઘંઘાની જાહેરાત છપાવતી વખતે ગુજરાતી જોડણી માટે જરા પણ કાળજી રાખતા નથી. આપણે આ બાબતનું ધ્યાન રાખીએ. જાણકારી ન હોય તો શબ્દકોષની મદદ લઈએ. મિત્રો અને સંબંધીઓને પણ આ બાબતમાં કાળજી રાખવા માટે સમજાવીએ. જે લોકો આપણી ભાષા માટે ગંભીર ન હોય એમને આવી વાતોમાં દમ નહીં લાગે. પરંતુ , જે લોકો ભાષાનું મહત્ત્વ સમજ્યા છે તેઓ શું કરે છે ? પોતાની દુકાનોનાં

સુંદર મજાનાં ગુજરાતી નામ રાખે છે. જેવાં કે: 'આમંત્રણ', 'કંસાર', 'પાનેતર' 'શણગાર' 'પગરખાં', 'વિસામો', વગેરે. અરે! સંતાનોનાં નામ પાડતી વખતે ગુજરાતી કવિઓની સહાય લેનારા માબાપ પણ આ ગરવી ગુજરાતમાં છે.

શબ્દકોષની વાત નીકળી છે તો 'ગુજરાતી લેક્સિકોન'ને કેમ ભુલાય ? આ વેબસાઇટ તો ગુજરાતી ભાષા માટે શક્તિવર્ધક ઔષધ જેવી છે. જેની મદદથી ગુજરાતી શબ્દોની જોડણી અને અર્થ તો જાણવા મળે છે ; એ ઉપરાંત ગુજરાતી શબ્દો માટેના અંગ્રેજી શબ્દો અને અંગ્રેજી શબ્દો માટેના ગુજરાતી શબ્દો જાણી શકાય છે. એથી પણ વિશેષ જાણકારી આ વેબસાઇટ પૂરી પાડે છે. આવો ખજાનો કમ્પ્યુટર અને મોબાઇલ પર ઉપલબ્ધ છે. આપણે એનો લાભ લઈએ અને બીજાને લાભ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરીએ. જે લોકો સોશિઅલ વેબસાઇટ પર તેમ જ છાપાં અને સામયિકોમાં ગુજરાતીમાં લખાણો લખે છે એ લોકોએ તો આ વેબસાઇટને ધર્મગ્રંથ માનીને એને અનુસરવું જોઈએ. જો એવું થશે તો એ લખાણો વધારે વ્યવસ્થિત અને રૂપાળાં બનશે. આપણે પણ રોજિંદા વ્યવહારમાં સાચું ગુજરાતી લખીએ.

આપણું ગુજરાતી વાંચન વધારીએ. ઘરમાં ગુજરાતી પુસ્તકો વસાવીએ. પુસ્તકો તો જ્ઞાન અને સંસ્કારની પરબ છે. હવે તો ઇન્ટરનેટના માધ્યમના કારણે મોબાઇલ અને કમ્પ્યુટર પર પણ ગુજરાતી પુસ્તકોનો સંગ્રહ થઈ શકે છે. ટ્યુકડો મોબાઇલ તો આપણી સાથે જ હોય છે. માની લો કે આપણે પુસ્તકોનો ખજાનો આપણી સાથે લઈને ફરીએ છીએ. આ ઉપરાંત પેન ડ્રાઇવ, સીડી, ડીવીડી જેવાં બીજાં એવાં ઘણાં આધુનિક સાધનો છે કે જેના વડે આપણે ગુજરાતી વાર્તાઓ , ગીતો, ભજનો, નાટકો વગેરેનો ભરપૂર આનંદ લઈ શકાય એમ છે. આવાં માધ્યમોનો પ્રભાવ સમાજના દરેક વર્ગ પર વધતો જ જાય છે. આ રીતે જોઈએ તો ગુજરાતી ભાષાના પ્રચાર માટે આ પહેલાં ક્યારેય નહોતું એવું વાતાવરણ સર્જાયું છે. આપણે આ વાતાવરણનો મહત્તમ અને યોગ્ય ઉપયોગ કરીએ. ભાષાનું ગૌરવ વધારવા માટે માત્ર પરંપરાગત માધ્યમો પર આધારિત ન રહેતાં આધુનિક માધ્યમોનું મહત્ત્વ પણ જાણીએ.

જ્યારે આપણે ઇન્ટરનેટ, મોબાઇલ, કમ્પ્યુટર જેવાં માધ્યમોની વાત કરીએ છીએ ત્યારે એ હકીકત પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે આવાં માધ્યમો પર યુવાનો અને યુવતીઓ ગજબની પકડ ધરાવે છે. આ યુવાન લોકો જ ગુજરાતી ભાષાને દોડતી રાખી શકે એમ છે. 'ઘરડાં ગાડાં વાળે' એ જૂની કહેવત એની જગ્યાએ બરાબર છે પરંતુ નવા જમાનાના ગાડાં તો યુવાન લોકો જ વાળશે. આથી , યુવાન લોકોએ આગળ રહેવું પડશે. ટેલિવિઝન પર રજૂ થતા કેટલાક કાર્યક્રમોમાં યુવાન કલાકારો દ્વારા જૂનાં ગુજરાતી ગીતો , ભજનો વગેરે ખૂબ જ આકર્ષક રીતે રજૂ થાય છે. યુવાન કલાકારો દ્વારા અનોખી માવજત પામેલાં, 'કર મન ભજનનો વેપાર' જેવાં અનેક જૂનાં ભજનો સાંભળીએ ત્યારે આપણને સહેજે એવી લાગણી થાય કે, 'ગુજરાતી ભાષા મરવા પડી છે' એ વાત માત્ર અફવા છે. હા , આ બધું જોવા, જાણવા અને માણવા માટે મનને મોકળું કરવું પડે.

મનને મોકળું રાખીને ગુજરાતી ચલચિત્રોની વાત કરીએ. છેલ્લા ઘણા વખતથી સરેરાશ ગુજરાતી પ્રેક્ષક ગુજરાતી ચલચિત્રોથી દૂર થઈ ગયો હતો. હવે એ દુઃખના દિવસો પૂરા થતા હોય એવું વાતાવરણ સર્જાયું છે. યુવાન અભિષેક જૈન અને એમના કલાકર મિત્રોએ 'કેવી રીતે જઈશ ?' અને 'બે ચાર!' જેવાં ગુજરાતી ચલચિત્રોનું સર્જન કરીને ચીલો ચાતરવાનું સાહસ કરી બતાવ્યું છે. એમના આ સાહસને ગુજરાતના જ નહીં , દેશભરના જ નહીં , પરંતુ વિશ્વભરના ગુજરાતી પ્રેક્ષકોએ હોંશે હોંશે વધાવ્યું છે. આ ઘટના જેવીતેવી નથી. આવી જ ઘટના ગુજરાતી નાટક માટે પણ બનવી

જોઈએ. ઘણા ગુજરાતી યુવાનો મૌલિક ગુજરાતી નાટકો સર્જાય એ માટે પ્રયાસો કરી રહ્યા છે. એવા પ્રયાસોની કદર કરીએ. ભાષાનું ગૌરવ વધારે એવી કૃતિઓને અવારનવાર હોંશે હોંશે વધાવતાં રહીએ.

અગત્યની એ વાત પણ સમજીએ કે ગુજરાતી ભાષા સાથે માત્ર વિદ્વાનો , સાહિત્યકારો કે કલાકારોને જ નિસ્બત છે એવું નથી. વેપારી, ખેડૂત, કારીગર, મજૂર, નોકરિયાત વગેરે તમામ વર્ગોને નિસ્બત છે. ઘરમાં કામ કરતી કે ઘરની બહાર કામ કરતી મહિલાઓને નિસ્બત છે. માત્ર શહેરી વર્ગને જ નિસ્બત નથી , ગામડાંમાં રહેતાં લોકોને પણ નિસ્બત છે. આ વિવિધ વર્ગના લોકો એક સરખું ગુજરાતી નથી બોલતા. બોલે એવી અપેક્ષા પણ ન રાખી શકાય. એક જૂની કહેવત છે કે : 'બાર ગાઉએ બોલી બદલાય.' આપણા ગુજરાતમાં જોઈએ તો કાઠિયાવાડ, કચ્છ, પંચમહાલ, દક્ષિણ ગુજરાત, ઉત્તર ગુજરાત, મધ્ય ગુજરાત એવા વિવિધ પ્રદેશોમાં ગુજરાતી તો બોલાય છે પરંતુ વિવિધ રીતે બોલાય છે. લોકોના ઉચ્ચારો જુદા પડે , લહેકા જુદા પડે , ભાવાર્થ જુદા પડે. લોકો પર એ માટે જે તે પ્રદેશના ઇતિહાસ , રોજગાર, શિક્ષણ, સંસ્કાર વગેરેનો પ્રભાવ હોય છે. આ પ્રભાવને સમજીએ. વિવિધ બોલીની કદર કરીએ. આ બોલીનું પણ આદાનપ્રદાન થતું હોય છે. અમદાવાદ અને વડોદરા જેવાં શહેરોમાં શહેરીજનનો લગ્નપ્રસંગે નીકળતા વરઘોડામાં આદિવાસી લોકોનાં ગીતો પર મન મૂકીને નાચે છે. આપણી પ્રજાની આવી ખૂબીઓની અસર આપણાં સાહિત્ય , સંગીત, કળા, વેપાર, રોજગાર વગેરે પર પણ પડે છે. આવી ખૂબીઓને સમજીએ અને આનંદિત થઈએ.

આવી વિવિધ રીતે આપણે ગુજરાતી ભાષાનું ગૌરવ વધારી શકીએ એમ છીએ. અહીં જે થોડીઘણી વાતો કરી એ વાતો , માત્ર કલ્પના પર આધારિત નથી. એ વાતો , પૂર્ણ ન થઈ શકે એવા આદર્શો પર આધારિત નથી. એ વાતો , જમીન પરની વાસ્તવિકતાને અને બદલાતા સમાજને ધ્યાનમાં રાખીને લખી છે. અહીં , બીજાની લીટી નાની કરવાના બદલે આપણી લીટી મોટી કરવાની રીત દર્શાવી છે. સમગ્ર લખાણમાં એક સૂર જાળવવાનો પ્રયાસ જાળવવાનો કર્યો છે. એ સૂર છે: ચાલો, આશાવાદી બનીએ અને ભાષાનું ગૌરવ વધારીએ.

જય જય ગરવી ગુજરાત.